

לעריכת ראשו של ראש המחלקה הערבית

חונת, היה גורם עיקרי ביצירת מרידות ואכזבה. מה טעם לעשות כל דבר — נעים ומלתינעים — אם למעלה משחקים הכוסים בציניות כזו בכמהון המדינה? רבים מהם פרשו, ובמקומם הופיעו קארייריסטים ציניים, שניהלו את עבודתם בעזרת צווים ופקודות. יהלום לא דיבר עם איש על דברים אלה. אך אין כימעט ספק כי במוחו עלו המחשבות הללו.

התוצאה הטבעית לא איחרה לבוא: כאשר, מתוך מגע עיניו, הציע לו לבון את ראשות המחלקה הערבית בהסתדרות, קיבל יהלום את ההצעה. אהרן נתן חזר ללימודיו באנגליה.

★ ★ ★

איש ש.ב. — נגד ש.ב.

אילו הלך יהלום בדרך קודמיו, ויכנע לגורם זה או אחר, אפשר להניח בביטחה כי היה מאריך ימים במישתו החדשה. אלא שהוא ניכנס לתפקידו החדש כשעדיין טריות במוחו מסקנות שנת-הלימוד שלו במחלקה הערבית של ש.ב.

מה שהש.ב. לא הצליח לעשות — ייעשה הוא. ולא כגרור הש.ב., אלא כראש של גורם חזק ועצמאי לא פחות מהש.ב. או המימשל הצבאי.

כך חשב ראש המחלקה החדש — ופנחס לבון נתן לו את הגיבוי הדרוש. מדוע? כי גם הש.ב. וגם המימשל הצבאי היו מעוזים של ביג'ו, פרם, דיון ושות' — כל אויבי לבון. האיש שהודח מראשות משרד הבטחון עליו ידו קנוניה וזיופים, בהשראת אנשים אלה; האיש שהתכבד בינתיים בראי שות' ההסתדרות, קיבל כשימחה את האפשרות לשבור את השלטון המוחלט של "צמרת הבטחון" בשטח הערבי.

המחלקה הערבית של פנחס לבון ונחום יהלום יצאה לכבוש את השטח הערבי, למגר מתוכו את כוחות ביג'ו ונעריו.

יהלום עשה זאת בדרך ההגיונית היחידה: תוך הכרת זכויות-היסוד של האזרחים הערביים להיות שווים לאזרחים האחרים של המדינה. הוא אסף את הבטחות הבחירות שפורזו בציניות על-אית במשך השנים, ניגש להגשים חלק מהן. "הוא לא עושה את זה מפני שהוא אוהב את הערבים", אמרו עליו; "הוא פשוט רוצה לקנות אותם."

כך או כך, הצליח תוך חודשים מעטים לרשום לזכות מספר הישגים נכבדים: שילוב הפועלים הערביים בהסתדרות, פתיחת מועדוני-נשים, הנהגת הכשרה-מקצועית, פיתוח הספורט, הקמת קואופרטיבים, הכשרת עתונאים, פקידים וטראקטוריסטים ערביים. חלק ניכר מפעולות המחלקה ביצע באמצעות פקידים ערביים, אותם הכניס לעבודה.

פעולה בעלת משמעות רבה: הוא הוציא את היומון "אליום" ממושרד ראש הממשלה, הפכו לבטאון של מחלקתו.

פעולות אלה, עם זאת שביססו את ההסתדרות הלבנונית ככוח בשטח הערבי, לא היה בהן, בכל זאת, כדי לעורר נגד יהלום את זעם הש.ב. הן יכלו, לכל היותר, להחריף את המאבק ואת השינאה בין מחנה לבון לבין מחנה ביג'ו ונעריה-החצר שלו, להעביר את המלחמה גם לשטח הערבי.

אלא שיהלום היה עיקבי, בתפקידו החדש, עד הסוף. אם להיות הגורם המנהיג של השטח הערבי, חייב היה להחזיק את רגליהם לא רק של מפ"ם, אהדות העבודה והמימשל הצבאי. הוא היה חייב גם להבטיח לעצמו חסינות מהתערבות הש.ב.

הוא הודיע לחבריו ולמפקדיו לשעבר כי לא יסבול התערבות בניוהל עבודת מחלקתו, אסר על פקידיו להיענות לכל בקשה של כל איש ש.ב. בשטח. אם יש לשרות הבטחון עניין בטחוני להסדר, הקשור בפעולות המחלקה הערבית של ההסתדרות, עליו לפנות לראש המחלקה ולא להטיל את התלות על כל פקיד ערבי. את זאת לא היו אנשי הש.ב. מוכנים לסבול.

★ ★ ★

האויב השני

וצר אפוא, מצב, שיהלום נלחם בעת ובעונה אחת בשני הגורמים האדירים: הש.ב. והמימשל הצבאי. פרשת לבון אילצה אותו לפתוח חזית שלישית. הפעם, נגד דויד בן-גוריון ונעריו באופן ישיר.

אחת ההופעות שפגעו ביותר בדין-בן-גוריון בכל פרשת לבון היתה עמדתה המרשיעה הכימית-כללית של העתונות העברית. מלבד ג'רוסלם פוסט והארץ, לא הצליח לרתום להגנתו שום עתון רציני במדינה.

אורי לובראני, יועץ ראש הממשלה לעניינים ערביים, קיבל פקודה לרתום לצד בן-גוריון את ביטאון ההסתדרות בשפה הערבית — ובעיקר את היומון אליום. עורך העתון, נסים רגיון, היה עושה זאת ברצון. אלא שיהלום — ששלט על תקציב העתון — התנגד לכך. במשך כל פרשת לבון נקט אליום קו נייטרלי, שלמעשה היה קו אנטי-בן-גוריון. היחסים האישיים ההדוקים שהיו קיימים בין יהלום לבין לובראני הורעו, ושני הידידים הפכו לאויבים. אל המימשל הצבאי והש.ב. נוסף עוד אויב שבתע אף הוא את ראשו של יהלום.

כל עוד היה פנחס לבון האיש החזק בהסתדרות, סמך יהלום על גיבוי, יכול היה להרשות לעצמו לדרוך על יבלות רבות. הדבר השתנה ממש ביום בו חוסל לבון. הרמו הראשון ניתן כבר בחודש מארס, בצורת ידיעה קצרה בשבועון אליוסטאוור הבלתי-תלוי. נאמר בה, מפי חוגים נצרותיים, כי ימיו של יהלום כראש המחלקה הערבית ספורים. הדחתו כתוא, כך נאמר, מיד אחרי הבחירות.

יהלום, שתריסר שנות שירות במנגנון הממשלתי חידדו את חושי הקיומ-עצמי שלו, מיהר למזכיר מחנה של ההסתדרות. "מה אמת בשמועה על סילוקי בקרוב?" שאל את בקר. לבון היה להרגיעו. אין כל כחנה כזאת, אמר. להיפך: הוא מרוצה מאוד מיהלום. כיוושו של לבון גם בתפקיד יו"ר המחלקה הערבית הביע בקר אף את הערכתו המלאה, בצירוף תקנה כי יהלום ימשיך לפעול ללא הפרעה.

בקר אמר את דבריו בתום לב. כי פרם ושות' לא טרחו עדיין להודיע לו על החלטתם. כל שכן, כאשר ברור היה להם כי יש לדחות את ביצוע גוריה-דיון, עד אחרי שיורגעו הרוחות בקרב מפא"י, אחרי סערת הדחת לבון. הם לא רצו לעורר זעם מיותר, שהיה קופץ עליהם לנוכח מסע שיטתי של היסול אנטי-לבון בצמרת ההסתדרות.

יהלום המשיך אומנם בעבודתו — אלא ששוב לא היה אותו אדם. רצונו שוב לא היה פקודה — אפילו לא בין כותלי ההסתדרות עצמה. דוגמה אופיינית: בתוך המחלקה לאגוד מקצועי של ההסתדרות קיים מדור לעובד הערבי, בראשותו של לוי קנטור. יהלום הודיע לתעביר את המדור לסמכותה של מחלקתו. הוקמה ועדה ששמעה את שני הצדדים וסיכמה כי על קנטור להישמע ליהלום. קנטור עצמו חתם על החלטות הוועדה.

בימים כתיקונם, היה זה סוף הפרשה. אך בתנאים החדשים הישג קנטור לעצמו להתחשב לכל ההסכם, סירב לקיים את הוראות הוועדה. יהלום, נטול גיבוי, נטול המזכיר הכללי, יכול היה רק לחרוק שן בחוסר-אונים.

★ ★ ★

רצח או התאבדות?

פרקיומן זה היוה תקופה של מלחמת-התשה, לפני הקרב המכריע. אך סיים את בירורו עם קנטור, מצא יהלום את עצמו עומד מול התקפה של לובראני. יועץ ראש הממשלה טען כי יהלום גורם נזק למפא"י ביחסו לערבים. יהלום נקרא לבירור מפלגתי אצל יוסף

האיש - והבניין ממנו הועף

אלמוגי, אך הצליח לשכנע את חבריו כי הקו שלו הוא הנכון. ועדה עליונה של המועצה לעניינים ערביים אף הטילה עליו להכין תוכנית-פעולה לקראת הבחירות.

הוא הגיש את התוכנית, שהיתה מבוססת על הרחבת הפעולות החיוביות בהן החל: מן עבודה למשכילים, ליגאליזציה לערבים העובדים באיזורים עבריים, הגדלת הסיפונדיות מיידים ערביים, הרחבת החינוך המקצועי, הגדלת מספר המקומות השמורים לערבים ב-ספר מיקצועיים, הקמת מחנות-תיקין לנוער עברי-ערבי, הקמת גרעיני-הכשרה ערביים בקיבו

הוא לא העז לייצג כל עצה ממשית בעניין הקרקעות המוחרמים, או בעניין ביטול המי הצבאי. אולם בסיכום הצעותיו ציין כי שתי בעיות אלה מפריעות לכל התקדמות מב בקרב הערבים. התוכנית נתקבלה וליהלום ניתן הרושם כי התגבר על המשבר.

הוא חי באשלייה זאת בדיוק שבוע ימים. מקץ תקופה זו קרא לו אהרן בקר למש "מרכז מפא"י החליט שאתה צריך לצאת לחופשה עד אחרי הבחירות", הודיע לו "אינני מוכן לקבל את ההחלטה", השיב יהלום. "אז צא לשליחות לחוץ-לארץ", הציע המזכיר. "זה מתאים לאנשים שנתפסו במעילה", לא לי.

היה ברור כי אם נערי ביג'ו רוצים לסלקו, יצטרפו לעשות זאת בכוח. מיד התייצבה בפניו בקר משלחת של עובדי המחלקה הבכירים. "אל תערכו חשו אישיים עם טובת המחלקה", ביקשו ממנו, "אל תלחץ על יהלום ללכת".

"רבותי", השיב יורשו של לבון, "זאת לא שאלה אישית. זאת ש פוליטית. אל תתערבו בה. זה לא עניינכם."

15 פקידים בכירים עשו עוד נסיון, חתמו על מיכתב קולקטיבי התומך ביהלום. אך כבר נפל. "צמרת הבטחון" החליטה כי הגיע המועד לתבוע את ראשו של יהלום. ואם מוכן להסוות את הרצח כהתאבדות, לא ירתעו מללכת עד הסוף.

לרגע היה מוכן יהלום להיכנע, להסתפק בפירסום הודעה מטעם מזכיר ההסתדרות ראש המחלקה הערבית פורש מתפקידו בגלל חילוקי-דעות מהותיים. אך בקר חזר בו האחרון. הוא היה מוכן למסור נוסח זה לפירסום, אך לא כהודעה משותפת, אלא של מיכתב אישי מיהלום אליו. לזאת לא הסכים יהלום.

תחת יד הברזל של מנגנון החושך ניגשו מוסדותיה העליונים של ההסתדרות לו את המלך. נחום יהלום גונח כבלתי-מוכשר, הודח וחוסל.

★ ★ ★

הימים השחורים של יעקב

זאת תמה פרשת יהלום. אך מה יהיה עם המחלקה הערבית? מי יהיה החדש שלה? רשמית, הוחלט למנות במקום יהלום את אותו אליהו אגסי. שלבון ד לפני שנתיים. אולם אגסי הוא איש היודע רק למלא הוראות של אחרים. מי יתן הוראות כן כדאי לשים לב לדמות אפורה, בלתי-יודעת כמעט. יעקב שהיה סגן מנהל המחלקה הערבית בהסתדרות, עד לבואו של יו עם מינויו של יהלום נעלם מן השטח, בצורה המקובלת במיקרים אלה: נסע ללמוד ציבורי באנגליה. לפני כחודש הפסיק לפתע את לימודיו וחזר ארצה. היה ברור כי הוא המיועד של יהלום. אפשרות זו גרמה לעיועו ניכר בקרב הערבים, כי הם זוכרים את יעקב כהן כימים השחורים שלהם. שמו קשור בכמה פרשיות מתועבות בקרב הצבור עוד לפני שמונה שנים התגלה כאחראי לאירגון פוגרום-דמים כפריים מוסתיים, נגד הקומוניסטים של נצרת, כדי למנוע ב קומוניסט כראש העיר.

הודעותיו זו אף מצאה את ביטוייה בכתבי-העת הערביים השונים המופיעים בארץ. כהן נרמז כי אי-אפשר לתת לו את התפקיד המכובד, והוא נאלץ להודיע שבצעם, אם את עצמו מתאים להיות מועמד לירושה.

אולם אם יעקב כהן לא ישא בתואר, הוא בודאי ישא בסמכות האמיתית, מאחורי ג אגסי. וקשריו של יעקב כהן ידועים היטב. החוסים גלויים לגמרי. הם מובילים ישר ל הערבית של הש.ב.

המחלקה הערבית של ההסתדרות, ככוח עצמאי, מתה באותה שנערף ראשו של יהלום.